

Adam Bojarski (Poznań)

**Prawo łaski
stosowane przez Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego
w byłym zaborze pruskim w latach 1919–1922
w świetle zachowanych akt
Archiwum Akt Nowych w Warszawie**

WSTĘP

Tematyka prawa łaski ma bogatą literaturę¹. Kwestia ta była opisywana w piśmiennictwie okresu międzywojennego². Pomimo ogromnej liczby prac pojawiających się na ten temat nie ma jednak opracowania dotyczącego stosowania prawa łaski w okresie, kiedy głową państwa był Naczelnik Państwa Józef Piłsudski, na obszarze choćby jednego z czterech obszarów terytorialnych: Królestwa Kongresowego i byłego zaboru rosyjskiego, Małopolski, Kresów Wschodnich oraz byłego zaboru pruskiego³.

Analizując tabelę 1, należy zwrócić uwagę, że nie wszystkie jednostki archiwalne są takiej samej objętości. Akta dotyczące byłego zaboru pruskiego znajdują

---

¹ W ostatnim czasie ukazały się następujące publikacje: P. Rogoziński, *Instytucja ulaskawienia w prawie polskim*, Warszawa 2009; K. Kozłowski, *Prawo łaski Prezydenta RP*, Warszawa 2013; K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce na tle porównawczym. Dawniej i współcześnie*, Rzeszów 2013.

² Przykładowo J. Przeworski, *O prawie łaski*, „Palestra” 1925, nr 6–7; J. Wajzner, *Prawo ulaskawienia w świetle praktyki i uwagi de lege ferenda*, „Palestra” 1925, nr 11; W. Blustein, *Dwa prawa łaski*, „Głos Sądownictwa” 1934, nr 2; Z. Łaguna, *Prawo łaski w świetle nowej konstytucji*, „Głos Sądownictwa” 1937, nr 11.

³ Wynika to z dokumentacji Kancelarii Cywilnej Naczelnika Państwa [dalej: KCNP] znajdujących się w Archiwum Akt Nowych w Warszawie [dalej: AAN].

Tabela 1. Liczba jednostek archiwalnych dotyczących prawa łaski za lata 1919–1922

Przydział jednostek archiwalnych	Liczba	%
Królestwo Kongresowe i były zabór rosyjski	26	40,63
Małopolska	18	28,13
Różne*	12	18,75
Były zabór pruski	5	7,81
Kresy Wschodnie	2	3,12
Abolicje	1	1,56
Łącznie	64	100,00

* Dotyczy wniosków o zastosowanie prawa łaski, które nie były przyporządkowane odpowiednim dzielnicom.

Źródło: opracowanie własne.

się pod sygnaturami jednostek archiwalnych: 226 (363 kart)⁴, 227 (255 kart)⁵, 355 (199 kart)⁶, 356 (118 kart)⁷ oraz 357 (8 kart)⁸. Daje to łącznie 943 kart.

Wybór byłej dzielnicy pruskiej nie jest przypadkowy i wynika z różnicy między prawem niemieckim a prawem austriackim i rosyjskim. W prawie niemieckim instytucja prawa łaski została oznaczona w art. 49 Konstytucji Pruskiej⁹, brakowało jednak postanowień dotyczących postępowania w sprawach o ułaskawienie¹⁰. Tematyka dotycząca ujednoczenia procesu składania wniosków o zastosowanie prawa łaski zależała od danego obszaru. Dopiero w 1922 r. tj. w ostatnim roku działalności KCNP, starano się wprowadzić jednolite wymogi dla całego kraju¹¹.

Ze względu na rozbieżności w stosowanych prawach (niemieckim, austriackim i rosyjskim) do analizy wybrano tylko jeden z obszarów – były zabór pruski. Celem artykułu jest zatem ukazanie praktyki stosowania prawa łaski na terenie byłego zaboru pruskiego w świetle zachowanych akt w czasach, gdy urząd Naczelnika Państwa był sprawowany przez Józefa Piłsudskiego.

⁴ AAN, KCNP 226.

⁵ AAN, KCNP 227.

⁶ AAN, KCNP 355.

⁷ AAN, KCNP 356.

⁸ AAN, KCNP 357.

⁹ Konstytucja pruska przyjęta przez króla pruskiego i obydwie izby, Poznań 1850, s. 12.

¹⁰ J. Wajzner, *Prawo ułaskawienia w świetle praktyki i uwagi de lege ferenda*, „Palestra” 1926, nr 1, s. 11–12.

¹¹ AAN, KCNP 360, pismo nr 7345/22 z dnia 1 sierpnia 1922 r., pismo nr 2679/22 z dnia 21 lipca 1922 r., pismo nr 1308/22 z dnia 10 kwietnia 1922 r. W czasie, gdy opiniującym było Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej, nie wydano żadnego aktu normatywnego regulującego wskazaną kwestię. *Skorowidz abecadłowy do Dziennika Urzędowego Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej za rok 1920*, Poznań 1921, s. 1–19; *Skorowidz abecadłowy do Dziennika Urzędowego Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej za rok 1921*, Dziennik Urzędowy Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej [dalej: DzUMbDP] nr 1 z dnia 12 stycznia 1921 r., s. I–XII.

SYSTEM PRAWNY NA TERENIE BYŁEJ DZIELNICY PRUSKIEJ

Podstawy prawne, które decydowały o zastosowaniu prawa łaski, można podzielić na trzy grupy:

- źródła prawa niemieckiego,
- źródła prawa okresu powstania wielkopolskiego 1918/1919¹²,
- źródła prawa polskiego.

Pierwszą grupę stanowią przepisy stosowane w państwie niemieckim, przede wszystkim Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z dnia 15 maja 1871 r.¹³ (KK). Druga kategoria to akty normatywne wydane przez KNRL, w tym rozporządzenia i dekrety. Były one publikowane najpierw w Tygodniku Urzędowym Naczelnicy Rady Ludowej, który zmienił później nazwę na Tygodnik Naczelnicy Rady Ludowej¹⁴. Warto podkreślić, że zgodnie z art. 2 ustawy z dnia 1 sierpnia o tymczasowej organizacji zarządu w byłej dzielnicy pruskiej¹⁵ te akty prawne zachowywały swoją ważność do momentu uchylenia ich przez władze polskie. W świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego w Warszawie (SN) rozporządzenie Komisariatu Naczelnicy Rady Ludowej (KNRL) mogło stać się podstawą prawną skazania¹⁶. Trzecia kategoria dotyczy prawodawstwa państwa polskiego i obejmuje ustawy sejmowe oraz rozporządzenia ministra byłej dzielnicy pruskiej.

USTRÓJ SĄDOWNICTWA W II RZESZY, OKRESIE POWSTANIA WIELKOPOLSKIEGO 1918/1919 ORAZ NA POCZĄTKU II RP

Ustrój sądowy II Rzeszy dzielił się na:

- Sąd (Trybunał) Rzeszy z siedzibą w Lipsku (dla terenu całej Rzeszy),
- sądy nadziemiańskie (*Oberlandgerichte*) (inaczej wyższy sąd krajowy),

¹² A. Bojarski, *Ustrój sądów karnych i wojskowych organów dyscyplinarnych w Wielkopolsce w okresie Powstania Wielkopolskiego 1918/1919* (praca doktorska napisana pod kierunkiem naukowym dr. hab. Maksymiliana Stanulewicza prof. UAM), Poznań 2020, s. 85–96.

¹³ Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z dnia 15 maja 1871 r. z późniejszymi zmianami i uzupełnieniami po rok 1918 wraz z ustawą wprowadzącą do Kodeksu Karnego dla Związku Północno-Niemieckiego Rzeszy Niemieckiej z dnia 31 maja 1870 roku. Przekład urzędowy Departamentu Sprawiedliwości Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej, Poznań 1920.

¹⁴ P. Marszałek, *Uwagi o zasadach promulgowania aktów normatywnych według prawa polskiego 1807–1950*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2008, nr 3063, s. 199–200.

¹⁵ Dziennik Praw Państwa Polskiego [dalej: Dz. Pr. P. P.] 1919, nr 64, poz. 385.

¹⁶ Podstawą prawną skazania były m.in. przepisy rozporządzenia KNRL z 2 kwietnia 1919 r. dotyczące wywozu artykułów codziennej potrzeby itd. R. Leżański, *Orzecznictwo karne Sądu Najwyższego (Wielkopolska). Zbiór tez z dziedziny materialnego prawa karnego z wyroków i uchwał wydanych w czasie od 28. V. 1920 r.*, Poznań 1922, s. 23.

- sądy ziemiańskie (*Landgerichte*) (inaczej sąd krajowy),
- sądy okręgowe (*Amtsgerichte*) (inaczej sąd urzędowy)¹⁷.

Sądy nadziemiańskie były powoływane dla terenu prowincji (z wyjątkiem Berlina), a sądy ziemiańskie – dla obszaru rejencji lub dla kilkudziesięciotysięcznych miast¹⁸. W przypadku, gdy sprawy nie zostały zarezerwowane dla Sądu (Trybunału) Rzeszy lub sądów urzędowych, powoływane były sądy przysięgłych (*Schwurgerichte*), które działały przy sądach krajowych¹⁹.

Natomiast w czasie stanu wojennego zgodnie przepisami ustawy z dnia 4 czerwca 1851 r. o stanie oblężenia władza wojskowa miała kompetencje do powoływania sądów wojennych²⁰.

W momencie wybuchu powstania wielkopolskiego 1918/1919 oprócz sądownictwa niemieckiego powołano nową kategorię sądów, tj. sądy doraźne. Zostały one powołane rozporządzeniem KNRL z dnia 13 stycznia 1919 r. o sądach doraźnych²¹. Wydając dalsze rozporządzenie KNRL z 4 lutego 1919 r. dotyczące sądów doraźnych, wprowadzono możliwość powoływania sądów doraźnych poza terenem Poznania, którą otrzymało Dowództwo Główne Sił Zbrojnych w byłym zaborze pruskim²². Na podstawie tego rozporządzenia został wydany rozkaz gen. por. Józefa Dowbora-Muśnickiego z dnia 20 lutego 1919 r. o utworzeniu sądów doraźnych w Gnieźnie i Ostrowie²³.

W związku ze zmieniającą się sytuacją polityczną na podstawie rozporządzenia KNRL z 19 lipca 1919 r. w przedmiocie przestępstw zagrażających bezpieczeństwu państwowemu i publicznemu zostały natomiast powołane nadzwyczajne sądy doraźne mające sędzić najcięższe przestępstwa pospolite, takie jak: morderstwa i roboje, oraz przestępstwa zagrażające bezpieczeństwu publicznemu i sile zbrojnej²⁴.

¹⁷ T. Zajączkowski, *Szkic historyczny organizacji sądownictwa polskiego w b. dz. pruskiej od czasów rewolucyjnych 1918 r.* [w:] *Zbiór rozporządzeń i okólników Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej z r. 1920 mających zasadnicze znaczenie dla wymiaru sprawiedliwości*, zestawili T. Stark, J. Zagórowski, przedm. T. Zajączkowski, Poznań 1921, s. 1–2.

¹⁸ T. Maciejewski, *Ustrój sądowy Prus, II Rzeszy i Republiki Weimarskiej (1815–1871 i 1918–1933)*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2016, t. 25, z. 3, s. 590–591.

¹⁹ T. Maciejewski, *Ustrój sądów przysięgłych w II Rzeszy, Republice Weimarskiej i wersalskim Wolnym Mieście Gdańsku*, „*Acta Universitatis Wratislaviensis*” 2010, nr 3270, s. 273–275.

²⁰ *Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten/Zbiór Praw dla Państw Królestwa Pruskiego*, 1851, nr 26, poz. 3419, s. 699–708.

²¹ Początkowo powołano tylko sąd doraźny w Poznaniu. Zob. rozporządzenie o sądach doraźnych, *Tygodnik Urzędowy Naczelnej Rady Ludowej* [dalej: TU NRL] nr 2 z dnia 23 stycznia 1919 r., s. 7.

²² Dalsze rozporządzenie dotyczące sądów doraźnych, TU NRL nr 5 z dnia 13 lutego 1919 r., s. 22.

²³ Z Dowództwa Głównego. Ustanowienie sądów doraźnych, TU NRL nr 7 z dnia 27 lutego 1919 r., s. 38.

²⁴ Rozporządzenie KNRL w przedmiocie przestępstw zagrażających bezpieczeństwu państwowemu i publicznemu, TU nr 30 z dnia 21 lipca 1919 r., s. 150.

Warto podkreślić, że ani w przypadku sądów doraźnych, ani nadzwyczajnych sądów doraźnych nie przysługiwało odwołanie²⁵. Wyroki te wymagały zatwierdzenia przez organ stosujący prawo łaski. Początkowo takie uprawnienie przysługiwało Głównodowodzącemu (gen. Józefowi Dowborowi–Muśnickiemu)²⁶, potem kompetencje otrzymał KNRL²⁷, a ostatecznie Naczelnik Państwa²⁸. Po utworzeniu Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej, wydając rozporządzenia, wprowadził on szereg zmian sądownictwie. Z dniem 1 stycznia 1920 r. zlikwidowano sądy doraźne i nadzwyczajne sądy doraźne²⁹. Wprowadzono także podział na sądy apelacyjne, sądy okręgowe, sądy powiatowe i sądy pokoju³⁰ oraz dodatkowo sądy tymczasowe³¹

Warto jednak zaznaczyć, że minister byłej dzielnicy pruskiej zdecydował się na wprowadzenie nowej kategorii sądów – sądów tymczasowych. Miały one działać na terenach, które zostały przyznane RP traktatem wersalskim, do momentu powstania organów sądowych na tych terenach³². Uprawnienie do stosowania prawa łaski posiadał Naczelnik Państwa³³.

PRAWO ŁASKI – KWESTIE ADMINISTRACYJNE

Organem odpowiedzialnym za indywidualne stosowanie prawa łaski był Naczelnik Państwa Józef Piłsudski. Nie wynikało to jednak bezpośrednio z przepisów prawa, ale według Katarzyny Kaczmarczyk-Kłak należy przyjąć domniemanie takiej kompetencji na rzecz Naczelnika Państwa w związku z użyciem takich zwrotów, jak: „najwyższa władza w państwie” (dekret z 22 listopada 1918 r.) oraz „Przedstawiciel Narodu” (uchwała z 20 lutego 1919 r.)³⁴. Pierwszym aktem regu-

²⁵ Rozporządzenie o sądach doraźnych, TU NRL nr 2 z dnia 23 stycznia 1919 r., s. 7; rozporządzenie KNRL w przedmiocie przestępstw zagrażających bezpieczeństwu państwowemu i publicznemu, TU nr 30 z dnia 21 lipca 1919 r., s. 159.

²⁶ Rozporządzenie o sądach doraźnych, TU NRL nr 2 z dnia 23 stycznia 1919 r., s. 7.

²⁷ Rozporządzenie w przedmiocie przestępstw zagrażających bezpieczeństwu państwowemu i publicznemu, TU nr 30 z dnia 21 lipca 1919 r., s. 159.

²⁸ AAN, KCNP 226, odpis nr 2310 z dnia 14 lutego 1920 r.

²⁹ Rozporządzenie o zniesieniu sądów doraźnych w byłej dzielnicy pruskiej, TU nr 70 z dnia 24 grudnia 1919 r., s. 417.

³⁰ Rozporządzenie o organizacji sądów w byłej dzielnicy pruskiej, TU nr 70 z dnia 24 grudnia 1919 r., s. 410–412.

³¹ Rozporządzenie o ustanowieniu sądów pokoju w b. dzielnicy pruskiej, TU nr 71 z dnia 30 grudnia 1919 r., s. 432.

³² Rozporządzenie z dnia 23 grudnia 1919 r. dotyczące zmian pruskiej ustawy o stanie obłądzenia, DzUMbDP nr 2 z dnia 16 stycznia 1920 r. s. 13–20, A. Bojarski, *Sądownictwo specjalne powołane przez ministra byłej dzielnicy pruskiej w 1920 roku*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2020, t. 72, z. 1, s. 322–330.

³³ AAN, KCNP 355, wniosek z dnia 6 lutego 1921 r. w sprawie Pawła Dolaty.

³⁴ K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce...*, s. 138.

lującym prawo łaski był art. 47 Konstytucji marcowej nadający to uprawnienie Prezydentowi RP³⁵.

W przypadku byłego zaboru pruskiego prawo łaski przeszło samoistnie na rzecz Naczelnika Państwa bez podania podstawy prawnej³⁶.

Katalog podmiotów mogących starać się o prawo łaski był nieograniczony. Mógł to zrobić np. sam skazany, jego rodzina, urzędnicy. Dodatkowo wniosek taki mógł być zaopiniowany przez sąd. Oznacza to, że każdy podmiot zainteresowany mógł złożyć wniosek o zastosowanie prawa łaski. Jedyne przypadki, gdy złożenie takiego wniosku było niedopuszczalne, był taki, że wyrok sądowy był nieprawomocny³⁷. Wniosek mógł dotyczyć wyroków wydanych zarówno przez sądy niemieckie, sądy doraźne okresu powstania wielkopolskiego 1918/1919, jak i sądy polskie.

Wniosek był składany za pośrednictwem Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej lub Ministerstwa Sprawiedliwości. W okresie II RP ministerstwa były zorganizowane zgodnie z tzw. zasadą realną, czyli według kryterium rzeczowego (np. Ministerstwo Spraw Wojskowych)³⁸. Od tej zasady wprowadzono jednak wyjątek. W 1919 r. na terenie obejmującym ziemie byłego zaboru pruskiego powstało Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej, którego zakres działania był określony przede wszystkim terytorialnie. Dysponował on zarówno władzą wykonawczą, jak i władzą ustawodawczą w ograniczonym zakresie³⁹.

Aktem normatywnym powołującym Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej była ustawa z dnia 1 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu w byłej dzielnicy pruskiej. Zgodnie z art. 7 tej ustawy minister byłej dzielnicy pruskiej przejmował władzę administracyjną nad urzędami z wyjątkiem spraw celnych, spraw wojskowych i polityki zagranicznej. Jednocześnie zastrzeżono, że minister będzie przekazywał kompetencje w poszczególnych sprawach odpowiednim ministrom⁴⁰. Sprawy dotyczące wymiaru sprawiedliwości zostały przekazane Ministerstwu Sprawiedliwości w dniu 13 listopada 1921 r.⁴¹ Było to spowodowane wejściem w życie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 25 października 1921 r. w przedmiocie przekazania Ministrowi Sprawiedliwości zarządu wymiaru sprawiedliwości na obszarze b. dzielnicy pruskiej⁴². Ministerstwo byłej Dzielnicy

³⁵ Dz. U. 1921, nr 44, poz. 267.

³⁶ AAN, KCNP 226, Odpis nr 2319/20 z dnia 14 lutego 1920 r.

³⁷ AAN, KCNP 364, Pismo nr 5767/20 z dnia 20 września 1920 r. w sprawie Kazimierza Brusta.

³⁸ Dz. Pr. P. P. 1919, nr 64, poz. 385.

³⁹ A. Gulczyński, *Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej (1919–1922)*, Poznań 1995, s. 5.

⁴⁰ Dz. Pr. P. P. 1919, nr 64, poz. 385.

⁴¹ J. Zakrzewski, *Jak powstało polskie więziennictwo* [w:] Z. Bugajski i in. (red.), *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1928*, Warszawa 1929, s. 48.

⁴² Dz. U. 1921, nr 88, poz. 651.

Tabela 2. Liczba wniosków opiniowanych przez ministerstwa

Nazwa ministerstwa	Liczba	%
Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej	94	61,4
Ministerstwo Sprawiedliwości	59	38,6
Łącznie	153	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Pruskiej zlikwidowano ustawą z dnia 7 kwietnia 1922 r. w przedmiocie zniesienia Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej, która weszła w życie 28 kwietnia 1922 r.⁴³

Organem opiniującym wnioski o prawo łaski był Departament Sprawiedliwości (w przypadku Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej⁴⁴) lub Departament Ziem Zachodnich (w przypadku Ministerstwa Sprawiedliwości⁴⁵). Oznacza to, że wnioski złożone do 12 listopada 1921 r. opiniowane były przez Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej, a wnioski złożone od dnia 13 listopada 1921 r. – przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Minister albo osoba przez niego upoważniona musiała zaopiniować wniosek o prawo łaski. Fakultatywnie opinię mógł wydać prokurator lub sąd skazujący⁴⁶. Natomiast wśród aktów prawa łaski w AAN nie zachował się ani jeden wniosek pochodzący z Ministerstwa Spraw Wojskowych (sprawy wojskowe nigdy nie wchodziły w zakres kompetencji ministra byłej dzielnicy pruskiej). Natomiast w przypadku Ministerstwa Apropowizacji⁴⁷ do momentu likwidacji, tj. do dnia 15 lipca 1921 r., sprawy aprowizacyjne nadal pozostawały w gestii Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej⁴⁸.

STAN ZACHOWANIA AKT

Niestety akta dotyczące stosowania przez Naczelnika Państwa prawa łaski z terenu byłego zaboru pruskiego mają istotne braki. Przykładowo w sprawie zabójstwa dokonanego przez Jadwigę Pawlak i Annę Wojtasik nie znajdziemy

⁴³ Dz. U. 1922, nr 30, poz. 247, DzUMbDP nr 4 z dnia 8 kwietnia 1922 r., s. 26–30.

⁴⁴ Niektórzy autorzy nie uznają, że za pośrednictwem Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej składano wniosek o zastosowanie prawa łaski, twierdząc, że kompetentnym organem było Ministerstwo Sprawiedliwości. M. Rodak, „Eksceleńco, naczelniku zaszczyć mnie swą łaską, zwalniając mnie od piętnującej kary”, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2010, nr 66, s. 89.

⁴⁵ DzUMbDP nr 32 z dnia 13 listopada 1921 r., s. 515.

⁴⁶ Opinia ta nie musiała być obligatoryjna ze względu na to, że część wyroków dotyczyła spraw, w których orzekały sądy niemieckie.

⁴⁷ K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce...*, s. 154.

⁴⁸ Dopiero na posiedzeniu Prezydium Rady Ministrów dnia 6 marca 1922 r. sprawy aprowizacyjne zostały przekazane z Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej do Ministerstwa Skarbu. A. Gulczyński, *Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej...*, s. 211.

wniosku o prawo łaski, lecz prośbę skierowaną przez Ministerstwo Sprawiedliwości o zamianę kary śmierci na karę dożywotniego pozbawienia wolności⁴⁹. Informacja dotyczy tylko tego, że wyrokiem Izby Karnej Sądu Okręgowego w Poznaniu z dnia 11 maja 1920 r. zostały one skazane za morderstwo. Kara śmierci została podtrzymana wyrokami Sądu Najwyższego z dnia 18 września i 25 września 1920 r. Naczelnik Państwa zamienił Jadwidze Pawlak i Annie Wojtasik karę śmierci na karę dożywotniego pozbawienia wolności⁵⁰.

Innym przykładem jest praktyka kancelaryjna. Z reguły decyzja o zastosowaniu lub niezastosowaniu prawa łaski znajdowała się na dokumencie nazywanym reskryptem⁵¹. Niestety nie zawsze taka praktyka była stosowana. W sprawie Wojciecha Mówki skazanego za pięciokrotną kradzież i nielegalne posiadanie broni wyrokiem Sądu Pokoju w Nowym Mieście na karę 6 miesięcy i 300 marek grzywny oraz konfiskatę broni znajduje się tylko adnotacja o niezastosowaniu prawa łaski napisana ołówkiem⁵². Nie ma natomiast żadnego reskryptu w tej sprawie.

W niektórych przypadkach znane są tylko pojedyncze wiadomości dotyczące spraw. Przykładowo w sprawie Tadeusza Koszewskiego (nieuwzględnionej w statystykach) znajduje się pismo Dowódcy Okręgu Korpusu nr VII gen. por. Kazimierza Raszewskiego, w którym wnosił on o niezatwierdzenie wyroku skazującego Tadeusza Koszewskiego na śmierć. Z treści tego pisma wynika tylko tyle, że Tadeusz Koszewski jako urzędnik wojskowy, popełniając przestępstwo, „uległ pokusie”. Niestety nie sprecyzowano, jakie przestępstwo zostało przez niego popełnione ani jaki sąd skazał go na karę śmierci (choć można przypuszczać, że był to Sąd Wojskowy Okręgu Generalnego w Poznaniu). Po lewej stronie widnieje odręczna adnotacja, że wyrok w sprawie Tadeusza Koszewskiego został zatwierdzony i natychmiast wykonany⁵³.

Innym ciekawym przypadkiem jest jednostka archiwalna nr 357, która zawiera raptem osiem kart. Wniosek o zastosowanie prawa łaski został napisany w języku polskim⁵⁴. Sprawa dotyczyła wyroku z dnia 26 lutego 1920 r. wydanego przez Sąd Wojskowy Okręgu Generalnego w Poznaniu przeciwko Valentinowi Kuzmie (Walentemu Kuźmie) oskarżonemu o kradzież wojskową. Wyrok nie jest napisany w języku polskim, lecz niemieckim⁵⁵. Jednak oprócz informacji o wyroku wydanym

⁴⁹ AAN, KCNP 226, dokument nr 620/21 z dnia 6 grudnia 1921 r.

⁵⁰ AAN, KCNP 226, reskrypt z dnia 15 grudnia 1921 r. w sprawie Jadwigi Pawlak i Anny Wojtasik (bez numeru).

⁵¹ AAN, KCNP 226, reskrypt z dnia 10 kwietnia 1922 r. w sprawie Franciszka Stefańskiego (bez numeru).

⁵² AAN, KCNP 227, wniosek nr 1081/22 z dnia 23 marca 1922 r. w sprawie Wojciecha Mówki.

⁵³ AAN, KCNP 227, pismo Dowódcy Okręgu Korpusu nr VII generała porucznika Kazimierza Raszewskiego z dnia 13 kwietnia 1922 r. L. dz. 2659/A.O.

⁵⁴ AAN, KCNP 357, pismo z dnia 31 marca 1920 r.

⁵⁵ AAN, KCNP 357, Bericht (brak daty).

w dniu 26 lutego 1920 r. przez Sąd Wojskowy Okręgu Generalnego w Poznaniu i wniosku złożonym przez skazanego nie zachowały się w tej jednostce archiwalnej żadne dokumenty dotyczące tego, czy wobec Walentego Kuźmy zostało zastosowane prawo łaski.

W związku z tym przyjmuję, że aby sprawa została zakwalifikowana do oceny, musi zawierać podstawowe informacje, takie jak:

- dane skazanego/skazanych,
- nazwę sądu orzekającego/sądów orzekających w sprawach, w których zwrócono się o prawo łaski,
- czyn/czynny, których dopuścił/y się sprawca/sprawcy,
- informację o tym, czy zastosowano prawo łaski (istnienie reskryptu nie jest konieczne).

W przypadku niespełnienia któregokolwiek z tych wymogów wniosek (tak jak w przypadku sprawy Tadeusza Koszewskiego czy Walentego Kuźmy) nie był uwzględniany w statystyce.

ZAKRES STOSOWANIA PRAWA ŁASKI

W AAN zostały zachowane 153 wnioski dotyczące próśb o zastosowanie prawa łaski przez Naczelnika Państwa z terenu byłego zaboru pruskiego. Jeden wniosek został jednakże złożony podwójnie – raz za pośrednictwem Departamentu Sprawiedliwości Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej⁵⁶, drugi raz za pośrednictwem Departamentu Ziemi Zachodnich Ministerstwa Sprawiedliwości⁵⁷. Oba wnioski dotyczą Bronisława Kamińskiego urodzonego 2 czerwca 1894 r. w Toruniu, skazanego wyrokiem Izby Karnej Sądu Okręgowego w Toruniu z dnia 18 września 1920 r. na karę 4 lat ciężkiego więzienia za sprzeniewierzenie (z czego Bronisław Kamiński odbył karę 2,5 miesiąca). O ile wniosek Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej nie został uwzględniony⁵⁸, o tyle wniosek złożony przez Ministerstwo Sprawiedliwości uwzględniono i Bronisław Kamiński został ułaskawiony⁵⁹. Nie wiadomo, dlaczego taka sytuacja miała miejsce, jednak może to świadczyć o tym, że jeśli wniosek nie dotyczył zasądzonej wyrokiem kary śmierci, istniała (przynajmniej na terenie byłego zaboru pruskiego) możliwość ponownego wniesienia

⁵⁶ AAN, KCNP 227, wniosek nr 20186/21 z dnia 10 października 1921 r. w sprawie Bronisława Kamińskiego.

⁵⁷ AAN, KCNP 226, wniosek nr 3287/22 z dnia 3 sierpnia 1922 r. w sprawie Bronisława Kamińskiego.

⁵⁸ AAN, KCNP 227, wniosek nr 20186/21 z dnia 10 października 1921 r. w sprawie Bronisława Kamińskiego.

⁵⁹ AAN, KCNP 226, reskrypt z dnia 4 sierpnia 1922 r. w sprawie Bronisława Kamińskiego do wniosku nr 3287/22 z dnia 3 sierpnia 1922 r. w sprawie Bronisława Kamińskiego.

prośby o akt łaski w tej samej sprawie wobec wcześniejszej odmowy ze strony Naczelnika Państwa. W związku z tym były 153 wnioski, które zawierały informacje dotyczące 152 spraw.

Jeśli chodzi o podział kar, to w prawodawstwie niemieckim oprócz kary głównej istniała kara dodatkowa, polegająca na utracie praw i czci obywatelskiej. Celem jej było zwiększenie „cierpienia skazanego” poprzez wprowadzenie dodatkowej dolegliwości, niezależnie od kary głównej⁶⁰. Utrata praw mogła być rozumiana dwojako. Po pierwsze, wiązała się z ustawową koniecznością utraty praw i dotyczyła utraty zdolności do służby w armii, jak również niemożności wykonywania niektórych zawodów prawniczych, takich jak: adwokat, notariusz, sędzia przysięgły czy ławnik. Orzekana była wyłącznie w przypadku orzeczenia domu karnego. Po drugie, prawo niemieckie dawało możliwość orzekania kary dodatkowej w przypadku, gdy ustawa na to zezwalała i gdy orzeczony wyrok wynosił co najmniej 3 miesiące więzienia lub domu karnego. Utrata praw dotyczyła prawa do głosowania, noszenia kokardy państwowej, noszenia odznaczeń czy odznak honorowych, a także uzyskiwania odznaczeń czy odznak honorowych, uzyskiwania urzędów, godności i tytułów, bycia świadkiem przy sporządzaniu aktów oraz wykonywania czynności opiekuńczych (np. bycia kuratorem jakiejś osoby). Sędzia orzekał wtedy czas jej trwania. W przypadku skazania na dom karny było to od 2 do 10 lat, a w przypadku skazania na więzienie – od roku do 5 lat⁶¹.

Co szczególnie istotne, gdy Naczelnik Państwa stosował prawo łaski, nie musiał osobno darować kary głównej i kary dodatkowej. Kara dodatkowa nie mogła występować bez kary głównej⁶². W związku z tym jeśli decydował się on skorzystać z prawa łaski, to z mocy prawa darowywano karę dodatkową. Przykładowo za usiłowanie ciężkiej kradzieży z włamaniem Stefan Łuczyński został skazany przez Sąd Doraźny w Poznaniu wyrokiem z dnia 21 stycznia 1919 r. na karę 3 lat pozbawienia wolności oraz na dodatkową karę utraty praw i czci obywatelskiej na okres 2 lat⁶³. Ponieważ Naczelnik Państwa ułaskawił Stefana Łuczyńskiego⁶⁴, oznaczało to, że prawo łaski dotyczyło także kary dodatkowej.

⁶⁰ A. Mogilnicki, *Kary dodatkowe: kary cielesne, kary hańbiące, pozbawienie czci i praw*, Warszawa 1907, s. 24.

⁶¹ W. Makowski, *Prawo karne. Część ogólna. Wykład porównawczy prawa karnego austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego obowiązującego w Polsce*, Warszawa – Lublin – Łódź – Poznań – Kraków 1920, s. 377–378.

⁶² E. Krzymuski, *System prawa karnego ze stanowiska nauki i trzech kodeksów, obowiązujących w Polsce. I Część ogólna*, Kraków 1921, s. 229–230.

⁶³ AAN, KNCP 226, wniosek nr 23554/20 z dnia 24 września 1920 r. w sprawie Stefana Łuczyńskiego.

⁶⁴ AAN, KCNP 226, reskrypt do wniosku nr 23554/20 z dnia 24 września 1920 r. w sprawie Stefana Łuczyńskiego.

Natomiast prawo oprócz kary dodatkowej utraty praw i czci obywatelskich dopuszczało stosowanie dodatkowych kar finansowych. Kodeks karny rozróżniał dwa rodzaje takich kar: konfiskatę mienia, które zostało uzyskane w wyniku przestępstwa, oraz „uczynienie nieprzydatnym wszystkich egzemplarzy pisma lub innego utworu drukowanego o treści karalnej oraz wszystkich płyt i form, służących do ich wykonywania”⁶⁵. Przykładowo w sprawie Anny Moderowej, która wyrokiem Sądu Okręgowego w Lesznie z dnia 26 listopada 1920 r. została skazana za przemyt na mandat karny w wysokości 200 marek oraz przepadek skonfiskowanego mienia w postaci: 1 pary trzewików, 2 kłębków wełny, 3 par pończoch, kilku (nie podano we wniosku dokładnej liczby) kłębków nici oraz 20 gram pieprzu, skazana zapłaciła grzywnę, lecz korzystając z prawa łaski, wniosła o zwrot skonfiskowanego mienia⁶⁶. Co ciekawe, Naczelnik Państwa zastosował akt łaski polegający na tym, że skonfiskowane mienie zostało skazanej zwrócone⁶⁷.

Inaczej sprawa wygląda w przypadku obciążenia skazanego kosztami postępowania karnego. Tego typu dolegliwość nie mogła być uznana za karę dodatkową w świetle KK⁶⁸. Taka sytuacja miała miejsce w przypadku sprawy Piotra Dagi. Został on skazany za kazirodztwo przez Sąd Okręgowy w Starogardzie wyrokiem z dnia 13 grudnia 1921 r. na karę 2 lat więzienia oraz poniesienie kosztów postępowania karnego. W przypadku tej kary wniosek dotyczył obniżenia kary o połowę – do roku i nie obejmował darowania kosztów postępowania karnego⁶⁹. Wniosek został rozpatrzony przez Naczelnika Państwa pozytywnie⁷⁰.

Prawo łaski odnoszące się do niezatwierdzenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpatrzenia miało miejsce tylko w jednym przypadku – w sprawie Franciszka Klemkego, który wyrokiem Nadzwyczajnego Sądu Doradczego z dnia 13 listopada 1919 r. został skazany za zabójstwo żony i nielegalne posiadanie broni na karę śmierci. Pojawił się jednak problem, gdyż Franciszek Klemke został skazany przez 5-osobowy skład sędziowski, choć zgodnie z przepisami prawa powinien być skazany przez 3-osobowy skład⁷¹. Podsekretarz w Ministerstwie byłej Dzielnicy Pruskiej Zygmunt Seyda wniosł zatem o niezatwierdzenie wyroku śmierci

⁶⁵ E. Krzymuski, *System prawa karnego...*, s. 232.

⁶⁶ AAN, KCNP 355, wniosek nr 10974/21 z dnia 19 sierpnia 1921 r. w sprawie Anny Moderowej.

⁶⁷ AAN, KCNP 355, reskrypt do wniosku nr 10974/21 z dnia 19 sierpnia 1921 r. w sprawie Anny Moderowej.

⁶⁸ E. Krzymuski, *System prawa karnego...*, s. 232.

⁶⁹ AAN, KCNP 356, wniosek nr 952/22 z dnia 17 marca 1922 r. w sprawie Piotra Dagi.

⁷⁰ AAN, KCNP 356, reskrypt do wniosku nr 952/22 z dnia 17 marca 1922 r. w sprawie Piotra Dagi.

⁷¹ Rozporządzenie KNRL w przedmiocie przestępstw zagrażających bezpieczeństwu państwowemu i publicznemu, TU nr 30 z dnia 21 lipca 1919 r., s. 159.

i przekazanie sprawy do ponownego rozpatrzenia⁷². Naczelnik Państwa przychylił się do wniosku urzędnika Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej i nie zatwierdził wyroku, przekazując sprawę do ponownego rozpatrzenia⁷³.

Wniosek mógł dotyczyć wszystkich przestępstw popełnionych przez różne sądy. W sprawie wniosku o wykreślenie z listy kar Józefa Chwirot sam Józef Chwirot wnioskował o wykreślenie informacji o następujących przestępstwach (wniosek rozpatrzony pozytywnie):

- zakłóceniu porządku publicznego (wyrok Sądu Okręgowego w Poznaniu z dnia 10 października 1890 r.),
- uszkodzeniu cielesnym (wyrok Sądu Ławniczego w Poznaniu z dnia 22 listopada 1890 r.),
- kradzieży (wyrok Sądu Ławniczego w Poznaniu z dnia 29 listopada 1890 r.),
- niedozwolonym przekroczeniu terenu wojskowego (wyrok Sądu Wojennego na Okręg Poznański z dnia 5 lipca 1915 r.),
- przekroczeniu cen maksymalnych (wyrok Sądu Ławniczego w Poznaniu z dnia 11 lutego 1918 r.)⁷⁴.

W przypadku, gdy składano wniosek o zastosowanie aktu prawa łaski wobec więcej niż jednego wyroku, Naczelnik Państwa mógł zastosować prawo łaski tylko w części. W sprawie Idziego Błaszczyka skazanego wyrokiem Sądu Ławniczego w Ostrowie z dnia 2 lipca 1912 r. na tydzień więzienia za kradzież oraz mandatem karnym wydanym przez Sąd Powiatowy w Strehlen (dzisiejszy Strzelin) z dnia 1 grudnia 1912 r. na dwa tygodnie za włóczęgostwo Naczelnik Państwa wydał decyzję o wykreśleniu go z list karnych i rejestrów policyjnych tylko odnośnie do wyroku Sądu Ławniczego w Ostrowie z dnia 2 lipca 1912 r., nie stosując prawa łaski dotyczącego wykreślenia z wymienionych list i rejestrów odnośnie do mandatu karnego wydanego przez Sąd Powiatowy w Strehlen z dnia 1 grudnia 1912 r.⁷⁵

Inną kategorią były sprawy wykreślenia z list karnych i rejestrów policyjnych. Przykładowo w sprawie Antoniego Giernatowskiego skazanego przez Sąd Ławniczy w Inowrocławiu wyrokiem z dnia 4 października 1917 r. za oszustwo na karę 15 marek grzywny oraz wyrokiem Sądu Ławniczego w Poznaniu z dnia 3 stycznia 1918 r. za kradzież na karę 2 dni więzienia zastosowano prawo łaski rozumiane jako „wykreślenie z listy kar w drodze łaski”⁷⁶.

⁷² AAN, KCNP 226, wniosek nr 12064/19 z dnia 17 stycznia 1920 r.

⁷³ AAN, KCNP 226, pismo nr 2396/20 z dnia 22 kwietnia 1920 r. W aktach nie podano nazwy sądu, który miał zająć się ponownym rozpatrzeniem sprawy. W momencie rozpatrywania prawa łaski nadzwyczajne sądy doraźne już nie istniały.

⁷⁴ AAN, KCNP 226, wniosek nr 2810/22 z dnia 28 czerwca 1922 r. w sprawie Józefa Chwirot.

⁷⁵ AAN, KCNP 356, wniosek nr 458/21 z dnia 26 listopada 1921 r. w sprawie Idziego Błaszczyka.

⁷⁶ AAN, KCNP 355, reskrypt do wniosku nr 13598/21 z dnia 31 lipca 1921 r. w sprawie w sprawie Antoniego Giernatowskiego.

Warto podkreślić, że w sprawie o wykreślenie z listy kar i rejestrów policyjnych nawet negatywna opinia ministerstwa czy sędziego lub prokuratora nie stanowiła przeszkody w zastosowaniu prawa łaski, jak w sprawie Leona Napieralskiego, który został skazany przez Sąd Ławniczy w Wągrowcu wyrokiem z dnia 29 stycznia 1912 r. za uszkodzenie cieleśne na karę 6 marek oraz przez Sąd Okręgowy w Gnieźnie wyrokiem z dnia 5 sierpnia 1912 r. za sześciokrotny „nierząd wbrew naturze”⁷⁷ na karę 8 miesięcy pozbawienia wolności. Sprawca dopuścił się czynu współzycia z innymi mężczyznami, w tym z chłopcem, który w momencie popełnienia czynu nie miał ukończonych 14 lat. O ile Ministerstwo Sprawiedliwości poparło wykreślenie z listy kar tych wyroków, o tyle prokuratura się na to nie zgodziła⁷⁸. Naczelnik Państwa zdecydował jednak o wykreśleniu tych dwóch wyroków, korzystając tym samym z prawa łaski⁷⁹.

Pojawił się jednak problem interpretacyjny dotyczący wyroków sądów niemieckich, które nie zostały włączone do Rzeczypospolitej Polskiej po podpisaniu traktatu wersalskiego. Niestety w tej kwestii pojawiły się rozbieżności praktyczne. W wspomnianej sprawie Idziego Błaszczyka – jak podkreślano w zaopiniowanym przez Ministerstwo Sprawiedliwości wniosku – Naczelnik Państwa nie mógł zastosować prawa łaski odnośnie do wyroków wydanych w miejscowości Strehlen, która nie została włączona do państwa polskiego, więc takiego uprawnienia Naczelnik Państwa nie miał⁸⁰.

Z kolei w sprawie Franciszka Krygiera skazanego za włóczęgostwo wyrokiem Sądu Powiatowego w Norymberdze z dnia 28 maja 1913 r. Ministerstwo Sprawiedliwości uznało, że można wykreślić z rejestru kar wyrok wyżej wymienionego sądu⁸¹. Co ciekawe, w tej sprawie Naczelnik Państwa skorzystał z prawa łaski i zdecydował o wykreśleniu wyroku Sądu Powiatowego w Norymberdze z dnia 28 maja 1913 r. skazującego Franciszka Krygiera za przestępstwo włóczęgostwa⁸².

Łącznie na zachowanych 152 wniosków aż 51 dotyczyło wykreślenia z listy kar i rejestrów policyjnych. Oznacza to, że wnioski w 33,5% spraw dotyczyły kar,

⁷⁷ Zgodnie z art. 175 KK w brzmieniu „§ 175 KK Nierząd przeciwko naturze, popełniony przez osoby płci męskiej pomiędzy sobą albo przez ludzi pomiędzy zwierzętami, ulegnie karze więzienia; można też orzec utratę praw publicznych”. Oznaczało, to, że ówczesny ustawodawca niemiecki uważał współzycie dwóch mężczyzn za przestępstwo. Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej..., s. 77.

⁷⁸ AAN, KCNP 356, wniosek nr 943/21 z dnia 3 marca 1922 r. w sprawie Leona Napieralskiego.

⁷⁹ AAN, KCNP 356, reskrypt do wniosku nr 943/21 z dnia 3 marca 1922 r. w sprawie Leona Napieralskiego.

⁸⁰ AAN, KCNP 356, wniosek nr 458/21 z dnia 26 listopada 1921 r. w sprawie Idziego Błaszczyka.

⁸¹ AAN, KCNP 356, wniosek nr 440/22 z dnia 27 kwietnia 1922 r. w sprawie Franciszka Krygiera.

⁸² AAN, KCNP 356, reskrypt do wniosku nr 440/22 z dnia 27 kwietnia 1922 r. w sprawie Franciszka Krygiera.

które już zostały wykonane. Z tego 49 wniosków zostało rozpatrzonych pozytywnie, jeden wniosek został uznany za rozpatrzony w części pozytywnie⁸³, a jeden – negatywnie⁸⁴.

Wniosek był uznawany za uwzględniony lub nieuwzględniony, jeśli Naczelnik Państwa uwzględnił opinię Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej lub Ministerstwa Sprawiedliwości. Na przykład Jan i Michał Kamińscy zostali skazani wyrokiem Sądu Okręgowego w Grudziądzu z dnia 3 marca 1922 r. – Michał Kamiński za kradzież i morderstwo, Jan Kamiński za morderstwo – na karę śmierci. Wnosząc o prawo łaski, przedstawiciel Ministerstwa Sprawiedliwości wniósł o zmianę wyroków śmierci na: karę dożywotniego pozbawienia wolności dla Michała Kamińskiego oraz karę 15 lat pozbawienia wolności dla Jana Kamińskiego⁸⁵. Naczelnik Państwa przychylił się do wniosku i zamienił kary śmierci na kary: dożywotniego pozbawienia wolności dla Michała Kamińskiego oraz 15 lat więzienia dla Jana Kamińskiego⁸⁶. Dlatego wniosek został uznany za uwzględniony.

Tabela 3. Wnioski o zastosowanie prawa łaski

Liczba skazanych według osób znajdujących się na jednym wniosku	Liczba skazanych wnoszących o zastosowanie prawa łaski
1	141
2	8
3	3
8	1
Łącznie	172

Źródło: opracowanie własne.

Samo złożenie wniosku o zastosowanie prawa łaski mogło się wiązać z wypuszczeniem skazanego z więzienia lub warunkowym odroczeniem wykonania kary, choć nie było obligatoryjne⁸⁷.

⁸³ AAN, KCNP 356, wniosek nr 458/21 z dnia 26 listopada 1921 r. w sprawie Idziego Błaszczyka.

⁸⁴ Jedyne negatywny wniosek o wykreślenie z listy kar i rejestrów policyjnych dotyczył Franciszka Owczarka skazanego wyrokiem Sądu Ławniczego z dnia 6 grudnia 1909 r. za kradzież. AAN, KCNP 227, Wniosek nr 4189/20 z dnia 9 marca 1920 r.

⁸⁵ AAN, KCNP 226, wniosek nr 3891/22 z dnia 3 października 1922 r. w sprawie Jana i Michała Kamińskich.

⁸⁶ AAN, KCNP 226, reskrypt do wniosku nr 3891/22 z dnia 3 października 1922 r. w sprawie Jana i Michała Kamińskich.

⁸⁷ Taką kompetencję posiadał minister byłej dzielnicy pruskiej. Przykładowo w sprawie Władysławy Walczakowej, która została skazana na 4 miesiące więzienia za ciężką kradzież, skazana odbyła 2 miesiące kary, po czym reskryptem ministra byłej dzielnicy pruskiej nr 4.IW:4188/20 z dnia 29 lutego 1920 r. warunkowo wstrzymano dalsze wykonywanie kary pozbawienia wolności. AAN, KCNP 226, wniosek nr 2783/22 z dnia 4 września 1922 r. w sprawie Władysławy Walczakowej.

Tabela 4. Wnioski przedstawicieli Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej lub Ministerstwa Sprawiedliwości

Przedmiot wniosku	Liczba
Wykreślenie z listy kar i rejestrów policyjnych	51
Zamiana kary więzienia na karę grzywny*	37
Darowanie reszty kary więzienia**	35
Darowanie kary grzywny	12
Obniżenie kary grzywny	6
Zamiana kary śmierci na karę więzienia	5
Obniżenie kary więzienia	4
Zatwierdzenie wyroków kary śmierci	4
Darowanie kary więzienia, lecz niedarowanie kary grzywny	3
Darowanie kary więzienia i darowanie kary grzywny	2
Darowanie kary więzienia i obniżenie kary grzywny	2
Darowanie kary więzienia lub zamiana kary więzienia na karę grzywny	2
Zamiana kary więzienia na kaucję i zaliczenie kaucji jako kary grzywny	2
Darowanie kary więzienia, grzywny i skonfiskowanych towarów	1
Umorzenie kary porządkowej	1
Niezatwierdzenie wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpatrzenia przez sąd	1
Zwrot pieniędzy zapłaconych za skonfiskowane dobra	1
Zwrot skonfiskowanych towarów	1
Zamiana kary twierdzy na karę więzienia	1
Zamiana kary więzienia na karę aresztu	1
Łącznie	172

* Rozumiane jako zamiana kary więzienia na karę grzywny także w przypadku, gdy wobec skazanego orzeczono karę więzienia i grzywnę; ** rozumiane jako darowanie kary więzienia kar albo nierozpoczętej, albo już rozpoczętej.

Źródło: opracowanie własne.

Wniosek o prawo łaski mógł zatem dotyczyć całej kary, części kary lub tylko kary dodatkowej, niezatwierdzenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpatrzenia lub wykreślenia z list karnych i rejestrów policyjnych. Wniosek mógł zostać rozpatrzony pozytywnie, częściowo pozytywnie lub negatywnie.

STATYSTYKA PRZESTĘPSTW

Sporządzenie statystyki przestępstw jest dość skomplikowane. Przyjąłem więc następujące zasady:

Tabela 5. Zestawienie statystyczne przestępstw

Rodzaj przestępstwa	Liczba
Kradzież	51
Uszkodzenie cielesne	15
Przekroczenie cen maksymalnych	11
Zabójstwo	10
Paserstwo	7
Przemytnictwo	6
Żebractwo	6
Nielegalne posiadanie broni	5
Oszustwo	4
Usiłowanie kradzieży	4
Sprzeniewierzenie	4
Nielegalne przekroczenie granicy polsko-niemieckiej	3
Przekupstwo urzędnicze	3
Przeprowadzenie rewizji osobistej bez zezwolenia	3
Udział w rozruchach	3
Ukazywanie wrogiego polskości uosobienia	3
Falszerstwo	2
Handel pokątny	2
Kradzież w warunkach recydywy	2
Lichwa	2
Namawianie do krzywoprzysięstwa	2
Naruszenie miru domowego	2
Nielegalny handel markami	2
Nielegalny obrót żywnością	2
Nielegalny wywóz banknotów	2
Nielegalny wywóz zwierząt do Niemiec	2
Niszczenie drzew	2
Obraza	2
Rabunek	2
Robój	2
Sprzeniewierzenie się urzędu	2
Usiłowanie przekupstwa urzędniczego	2
Włóczęgostwo	2
Występek przeciwko wolnościom osobistym	2
Zabójstwo na tle rabunkowym	2
Zakłócanie spokoju publicznego	2
Zniewaga	2
Falszerstwo urzędniczego dokumentu	1
Kazirodztwo	1
Kradzież leśna	1
Kradzież z włamaniem	1
Krytyka władz polskich	1
Nabywanie mienia wojskowego bez zezwolenia	1

Rodzaj przestępstwa	Liczba
Napad	1
Niedozwolone przekroczenie terenu wojskowego	1
Niedozwolone sprzedawanie produktów pastewnych	1
Nielegalny handel	1
Nielegalne kupno żywności	1
Nielegalny wywóz towarów z Wielkopolski na tereny byłego Królestwa Kongresowego*	1
Nieostrożne obchodzenie się bronią, czego skutkiem była śmierć człowieka	1
Nierząd wbrew naturze	1
Niestawienie się przed organami władzy publicznej	1
Niewykonanie obowiązku, czego skutkiem była śmierć człowieka	1
Obraza polskiego oficera	1
Opór władzy publicznej przeciwko władzy niemieckiej	1
Podbijanie cen	1
Podpalenie	1
Podżeganie do zabójstwa	1
Pogarda względem wydawanych przez polskie władze rozporządzeń	1
Pomocnictwo w nielegalnym przekroczeniu granicy	1
Pomocnictwo w przekupstwie urzędniczym	1
Przemyt z Polski na teren Wolnego Miasta Gdańska	1
Przemyt z terenu Wolnego Miasta Gdańska do Polski	1
Przestępstwo aprowizacyjne	1
Przestępstwo urzędnicze popełnione z chęci zysku	1
Przewóz z Niemiec do Polski gotówki bez zezwolenia	1
Przyczynienie się do śmierci wskutek niedbalstwa	1
Przywłaszczenie	1
Stawianie oporu urzędnikowi	1
Stosowanie bezprawne przymusu pracowniczego	1
Uchylenie się od niemieckiej służby pomocniczej w Cesarstwie Niemieckim	1
Uchylenie się od obowiązku służby wojskowej	1
Udzielenie pomocy w kradzieży	1
Usiłowanie wywozu marek z Wielkopolski	1
Usiłowanie kradzieży z włamaniem	1
Usiłowanie doprowadzenia do rozruchów	1
Usiłowanie oszustwa	1
Uszkodzenie cudzej własności	1
Utrzymywanie wygórowanych cen produktu	1
Zakaz handlu końmi	1
Zaniechanie obowiązków urzędniczych	1
Zniszczenie urzędniczego mienia	1
Łącznie	225

* Wyrok pochodził z okresu powstania wielkopolskiego 1918/1919. AAN, KCNP 226, pismo nr 1405/22 z dnia 27 kwietnia 1922 r. w sprawie Andrzeja Anioły.

Źródło: opracowanie własne.

Policzyłem przestępstwa, które były podstawą skazania według ówczesnie obowiązujących przepisów. Zgodnie z przepisami KK inna podstawa prawna obowiązywała w przypadku kradzieży (art. 243)⁸⁸, a inna w przypadku, gdy to przestępstwo zostało dokonane powtórnie⁸⁹ (art. 244)⁹⁰. Do celów statystycznych osobno zakwalifikowałem więc przestępstwo kradzieży i powtórna kradzież.

Policzyłem przypadki, gdy wyrok dotyczył przestępstwa dokonanego wielokrotnie. Przykładem może być sprawa Mariana Kliksa, który dopuścił się podwójnej kradzieży. Jednakże za podwójną kradzież został skazany jednym wyrokiem – wyrokiem Sądu Powiatowego z dnia 18 stycznia 1912 r.⁹¹ W związku z tym do celów statystycznych przyjąłem, że liczba przestępstw wynosi 1, gdyż w tej sprawie zapadł jeden wyrok.

Innym przykładem jest sprawa Jakóba Dembińskiego, który aż sześć razy został skazany za żebractwa przez Sąd Powiatowy w Poznaniu. Były to wyroki z 10 marca 1906 r., 24 czerwca 1906 r., 15 października 1912 r., 11 kwietnia 1913 r., 23 kwietnia 1913 r. oraz 1 marca 1916 r.⁹² W związku z tym do celów statystycznych przyjąłem, że liczba przestępstw wynosi 6, gdyż zapadło sześć wyroków dotyczących popełnienia przestępstwa żebractwa.

Kolejnym przykładem jest sprawa Berty Jeske, która została skazana wyrokiem Sądu Przysięgłych w Gnieźnie z dnia 19 stycznia 1914 r. za trzykrotne namawianie do krzywoprzysięstwa oraz wyrokiem Sądu Okręgowego w Gnieźnie z dnia 15 czerwca 1914 r. za jednokrotne namawianie do krzywoprzysięstwa⁹³. Cztery razy dopuściła się więc przestępstwa namawiania do popełnienia krzywoprzysięstwa, za które została dwukrotnie skazana. W związku z tym do celów statystycznych przyjąłem, że liczba przestępstw wynosi 2, gdyż zapadły dwa wyroki dotyczące popełnienia przestępstwa namawiania do krzywoprzysięstwa.

LICZBA WYROKÓW – ZESTAWIENIE STATYSTYCZNE

Wyroki wydane przez sądownictwo niemieckie, sądownictwo okresu powstania wielkopolskiego 1918/1919 oraz sądownictwo polskie wynoszą 202, lecz ze

⁸⁸ Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej..., s. 98–100.

⁸⁹ Niemiecki KK nie zawierał przepisów dotyczących przestępstwa popełnionego w warunkach recydywy, lecz przewidywał podwyższone sankcje za popełnienie niektórych przestępstw (np. kradzieży). A. Pasek, *Konstrukcja recydywy w polskim kodeksie karnym z 1932 r.*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2011, nr 3375, s. 180–181.

⁹⁰ Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej..., s. 100.

⁹¹ AAN, KCNP 355, wniosek nr 9601/21 z dnia 19 sierpnia 1921 r. w sprawie Mariana Kliksa.

⁹² AAN, KCNP 356, wniosek nr 1322/22 z dnia 29 kwietnia 1922 r. w sprawie Jakóba Dembińskiego.

⁹³ AAN, KCNP 355, wniosek nr 12414/21 z dnia 29 sierpnia 1921 r. w sprawie Berty Jeske.

Tabela 6. Zestawienie statystyczne przestępstw

Nazwa sądu skazującego	Liczba wyroków
Sąd Ławniczy w Poznaniu	17
Sąd Doraźny w Poznaniu	16
Sąd Okręgowy w Poznaniu	16
Sąd Okręgowy w Lesznie	11
Sąd Powiatowy w Poznaniu	10
Sąd Okręgowy w Gnieźnie	9
Sąd Krajowy w Poznaniu	7
Sąd Okręgowy w Pobiedziskach	7
Sąd Ziemiański w Poznaniu	6
Sąd Doraźny w Gnieźnie	5
Sąd Okręgowy w Ostrowie	4
Sąd Okręgowy w Toruniu	4
Sąd Powiatowy w Brodnicy	4
Sąd Doraźny w Ostrowie	3
Sąd Ławniczy w Toruniu	3
Sąd Ławniczy w Gniewie	3
Nadzwyczajny Sąd Doraźny w Gnieźnie	3
Sąd Ławniczy w Inowrocławiu	3
Sąd Ławniczy w Brodnicy	3
Sąd Powiatowy w Lesznie	3
Sąd Ławniczy w Czersku	2
Sąd Pokoju w Tczewie	2
Sąd Okręgowy w Bydgoszczy	2
Sąd Najwyższy w Warszawie	2
Sąd Okręgowy w Chojnicach	2
Sąd Powiatowy w Brodnicy	2
Sąd Okręgowy w Grudziądzu	2
Sąd Ławniczy w Bydgoszczy	2
Sąd Wojenny Stanu Oblężenia w Toruniu	2
Sąd Ławniczy w Krotoszynie	2
Sąd Ławniczy w Chojnicach	2
Sąd Powiatowy w Czersku	2
Sąd Pokoju w Ostrzeszowie	2
Izba Karna w Gnieźnie	1
Sąd Ławniczy w Gnieźnie	1
Nadzwyczajny Sąd Doraźny w Poznaniu	1
Sąd Ziemiański w Gnieźnie	1
Sąd Ławniczy w Mogilnie	1
Sąd Powiatowy w Pobiedziskach	1
Sąd Pokoju w Brodnicy	1
Sąd Powiatowy w Wejherowie	1
Sąd Wojenny na okręg poznański	1

Nazwa sądu skazującego	Liczba wyroków
Sąd Pokoju w Świeciu	1
Sąd Pokoju w Margoninie	1
Sąd Okręgowy w Brodnicy	1
Sąd Pokoju w Pniewach	1
Sąd Pokoju w Działdowie	1
Sąd Okręgowy we Wronkach	1
Izba Karna w Poznaniu	1
Sąd Ławniczy w Środzie	1
Sąd Wojenny dla obwodu rejencji poznańskiej	1
Sąd Okręgowy w Witkowie	1
Sąd Powiatowy w Bydgoszczy	1
Sąd Powiatowy w Chojnicach	1
Sąd Pokoju w Nowym Mieście	1
Sąd Krajowy w Gnieźnie	1
Sąd Tymczasowy w Bydgoszczy	1
Sąd Tymczasowy w Lesznie	1
Sąd Powiatowy w Starogardzie	1
Sąd Pokoju w Krotoszynie	1
Sąd Pokoju w Inowrocławiu	1
Sąd Pokoju w Wągrowcu	1
Sąd Pokoju w Chojnicach	1
Sąd Przysięgłych w Lesznie	1
Sąd Przysięgłych w Gnieźnie	1
Sąd Ławniczy w Wągrowcu	1
Sąd Okręgowy w Starogardzie	1
Sąd Ławniczy w Kępnie	1
Sąd Ławniczy w Ostrowie	1
Sąd Powiatowy w Strehlen (dziś Strzelin)	1
Sąd Powiatowy w Norymberdze	1
Sąd Ławniczy w Kościanie	1
Sąd Powiatowy w Chełmży	1
Sąd Ławniczy w Pobiedziskach	1
Łącznie	204

Źródło: opracowanie własne.

względu na to, że w sprawie Jadwigi Pawlak i Anny Wojtasik wydano dwa wyroki w Sądzie Najwyższym z 18 września i 25 września 1920 r., do celów statystycznych przyjęto, że wyroków było w sumie 204. Sprawa Jadwigi Pawlak i Anny Wojtasik jest jedyną zachowaną sprawą, w której znajduje się informacja, że ktokolwiek z wnioskujących o prawo łaski z byłej dzielnicy pruskiej odwoływał się do SN. Co prawda nie wspomniano o tym w wyroku, ale wyrok SN wyrokami z 18 września i 25 września 1920 r. podtrzymujący wyrok Izby Karnej Sądu Okręgowego w Po-

znaniu z dnia 11 maja 1920 r. został wydany przez II Izbę Karną SN⁹⁴. W Sądzie Najwyższym istniała Izba V dla dawnego zaboru pruskiego w sprawach cywilnych i karnych. Izba ta została formalnie utworzona 23 października 1920 r., a działalność rozpoczęła 19 stycznia 1921 r.⁹⁵

PRAWO ŁASKI A AMNESTIE

Oprócz możliwości uregulowania prawa łaski w konkretnych sprawach istniała także instytucja amnestii. Amnestia miała charakter generalny (dotyczyła więcej niż jednej osoby) i abstrakcyjny (dotyczyła podmiotu, czyli osób spełniających określone wymagania). Jednak w przeciwieństwie do prawa łaski stosowanego wobec osób indywidualnych charakteryzowała się określonymi regulacjami.

Naczelnik Państwa mógł zdecydować, czy w ogóle zastosować prawo łaski, a jeśli tak, to w jakim zakresie. Natomiast w przypadku amnestii takiej możliwości nie było. Skazany lub osoba, wobec której wszczęto postępowanie, jeśli spełniała warunki zapisane w akcie normatywnym, mogła liczyć na umorzenie postępowania, łagodniejszy wymiar kary lub ułaskawienie. Początkowo amnestie były wprowadzane dekretami Naczelnika Państwa⁹⁶, a w późniejszym okresie ustawą sejmową, z jednym wyjątkiem, kiedy amnestia została wprowadzona rozporządzeniem Rady Obrony Państwa⁹⁷. Rada Obrony Państwa to organ prawodawczy istniejący od 1 lipca do 1 października 1920 r., zajmujący się sprawami działań o charakterze wojskowym i bezpieczeństwa publicznego⁹⁸. Na podstawie rozporządzenia Rady Obrony Państwa z dnia 17 września 1920 r. w przedmiocie przedłużenia terminu amnestji podatkowej na obszarze b. dzielnicy pruskiej na obszarze, który wszedł w skład państwa polskiego dopiero po ratyfikacji traktatu wersalskiego, do 31 października 1920 r. wydłużono okres korzystania z ulg wynikających z ustawy z dnia 18 grudnia 1919 r. w przedmiocie amnestji przy przekroczeniach przepisów o państwowych podatkach i opłatach stemplowych, obowiązujących na terenie b. Dzielnicy Pruskiej⁹⁹.

⁹⁴ Początkowo Sąd Najwyższy dzielił się na dwie Izby: Cywilną i Karną. R. Jastrzębski, *O stu latach Sądu Najwyższego (1917–2017)*, „Palestra” 2017, nr 4, s. 72.

⁹⁵ A. Bereza, *Sąd Najwyższy 1917–2017. Prezesi, sędziowie, prokuratorzy Sądu Najwyższego*, Warszawa 2017, s. 71.

⁹⁶ Dz. Pr. P. P. 1919, nr 14, poz. 191; Dz. Pr. P. P. 1919, nr 16, poz. 219.

⁹⁷ J. Sobiech, *Prawo łaski Rzeczypospolitej Polskiej okresu międzywojennego*, „Prawo i Więzy” 2020, nr 31, s. 149–150.

⁹⁸ P. Marszałek, *Rada Obrony Państwa z 1920 roku. Studium prawnohistoryczne*, Wrocław 1995, s. 77–79.

⁹⁹ Dz. U. 1920, nr 92, poz. 604; Dz. U. 1919, nr 93, poz. 517.

Amnestię w Polsce międzywojennej dzielono na dwie kategorie: zasadniczą i częściową¹⁰⁰. Amnestia zasadnicza dotyczyła obszaru całego kraju i większej liczby przestępstw niż amnestia częściowa¹⁰¹. Amnestia częściowa dotyczyła wybranej kategorii spraw lub konkretnej części kraju. Można ją więc podzielić na trzy podkategorie: 1) ze względu na obszar występowania, 2) ze względu na rodzaj przestępstw, 3) ze względu na rodzaj przestępstw na określonym obszarze.

Przykładem amnestii częściowej ze względu na obszar występowania jest ustawa z dnia 14 maja 1920 r. o udzieleniu amnestji w b. dzielnicy pruskiej¹⁰². Przykładem amnestii częściowej ze względu na rodzaj przestępstw jest ustawa z dnia 4 kwietnia 1920 r. o przywróceniu praw, utraconych wskutek przestępstw politycznych i wojskowych¹⁰³. Przykładem amnestii częściowej ze względu na rodzaj przestępstw na określonym obszarze jest ustawa z dnia 18 grudnia 1919 r. w przedmiocie amnestji przy przekroczeniach przepisów o państwowych podatkach i opłatach stemplowych, obowiązujących na terenie b. Dzielnicy Pruskiej¹⁰⁴.

W świetle zachowanych materiałów w AAN nie ma informacji o stosowaniu na terenie byłego zaboru pruskiego abolicji¹⁰⁵.

Należy zaznaczyć, że nie wszystkie amnestie obejmowały swoim zasięgiem tereny byłej dzielnicy pruskiej¹⁰⁶. Te, które je obejmowały, to:

- ustawa z dnia 18 grudnia 1919 r. w przedmiocie amnestji przy przekroczeniach przepisów o państwowych podatkach i opłatach stemplowych, obowiązujących na terenie b. Dzielnicy Pruskiej¹⁰⁷,
- ustawa z dnia 4 kwietnia 1920 r. o przywróceniu praw, utraconych wskutek przestępstw politycznych i wojskowych¹⁰⁸,
- ustawa z dnia 14 maja 1920 r. o udzieleniu amnestji w b. dzielnicy pruskiej¹⁰⁹,
- rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 17 września 1920 r. w przedmiocie przedłużenia terminu amnestji podatkowej na obszarze b. dzielnicy pruskiej¹¹⁰,
- ustawa z dnia 10 marca 1921 r. w przedmiocie amnestji¹¹¹,

¹⁰⁰ K. Polak, *Więziennictwo Polskie w latach 1918–1939*, Kalisz 1995, s. 50.

¹⁰¹ Przykładowo dekret amnestii z 8 lutego 1919 r. w przedmiocie amnestji z okazji otwarcia Sejmu Ustawodawczego wyliczał przestępstwa, wobec których nie miały zastosowania przepisy amnestii, Dz. Pr. P. P. 1919, nr 16, poz. 219.

¹⁰² Dz. U. 1920, nr 42, poz. 252.

¹⁰³ Dz. U. 1920, nr 39, poz. 230.

¹⁰⁴ Dz. U. 1919, nr 98, poz. 517.

¹⁰⁵ Nie ma żadnych zachowanych materiałów na ten temat w AAN. AAN, KCNP 230.

¹⁰⁶ Dz. Pr. P. P. 1919, nr 14, poz. 191; Dz. Pr. P. P. 1919, nr 16, poz. 219.

¹⁰⁷ Dz. U. 1919, nr 98, poz. 517.

¹⁰⁸ Dz. U. 1920, nr 39, poz. 230.

¹⁰⁹ Dz. U. 1920, nr 42, poz. 252.

¹¹⁰ Dz. U. 1920, nr 92, poz. 604.

¹¹¹ Dz. U. 1921, nr 29, poz. 163.

- ustawa z dnia 24 maja 1921 r. w przedmiocie amnestji z powodu uchwalenia Ustawy Konstytucyjnej Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 r.¹¹²,
- ustawa z dnia 27 lipca 1922 r. w przedmiocie ratyfikacji polsko-niemieckiego układu o amnestji na górnośląskim obszarze plebiscytowym wraz z protokołem końcowym podpisanym w Opolu dnia 22 czerwca 1922 r.¹¹³

Kwestia amnestii była poruszana we wnioskach o prawo łaski. Zastosowanie amnestii nie wykluczało także wnioskowania o zastosowanie prawa łaski¹¹⁴.

W sprawie Jana Michalskiego Sąd Przysięgłych w Lesznie wyrokiem z dnia 13 października 1914 r. skazał go za morderstwo na karę śmierci. Jednak wskutek zastosowania przez ówczesnego cesarza Niemiec i króla Prus Wilhelma II Hohenzollerna prawa łaski w dniu 12 maja 1915 r. kara śmierci została Janowi Michalskiemu zamieniona na karę dożywotniego pozbawienia wolności. Następnie wskutek stosowania przepisów ustawy z dnia 14 maja 1920 r. o udzieleniu amnestji w b. dzielnicy pruskiej kara dożywotniego pozbawienia wolności została mu zamieniona na karę 15 lat więzienia. W związku z tym za pośrednictwem Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej wystąpiono o darowanie reszty kary Janowi Michalskiemu¹¹⁵. Naczelnik Państwa skorzystał z prawa łaski i darował resztę kary¹¹⁶.

Niestety trudno dokładnie stwierdzić, ile wyroków zostało obniżonych w wyniku zastosowania konkretnej amnestii. Przykładowo w sprawie Jana Sątowskiego skazanego przez Sąd Pokoju w Brodnicy wyrokiem z dnia 15 marca 1921 r. za zakłócenie spokoju publicznego na karę 6 miesięcy więzienia zaznaczono, że „wskutek ustawy amnestyjnej kara ulega obniżeniu do rozmiaru 3 miesięcy”. Niestety brakuje informacji, na którą ustawę amnestijną powoływało się Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej¹¹⁷.

PODSUMOWANIE

Problematyka stosowania prawa łaski przez Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego jest dość skomplikowana. Stosowanie prawa łaski zależało bowiem od systemu prawnego obowiązującego na jednym z czterech obszarów. Prawo niemieckie, w przeciwieństwie do prawa austriackiego czy rosyjskiego, przewidywało

¹¹² Dz. U. 1921, nr 42, poz. 261.

¹¹³ Dz. U. 1922, nr 65, poz. 581.

¹¹⁴ W sprawie braci Seidlerów znajduje się informacja, że w wyniku zastosowania amnestii z dnia 14 maja 1920 r. wszyscy trzech bracia otrzymali niższe kary niż te, które zasądził sąd doraźny. AAN, KCNP 226, pismo nr 17882/21 z dnia 20 września 1921 r.

¹¹⁵ AAN, KCNP 226, wniosek nr 10585/20 z dnia 20 lipca 1921 r. w sprawie Jana Michalskiego.

¹¹⁶ AAN, KCNP 226, reskrypt do wniosku nr 10585/20 z dnia 20 lipca 1921 r. w sprawie Jana Michalskiego.

¹¹⁷ AAN, KCNP 226, wniosek nr 18601/21 z dnia 21 października 1921 r., w sprawie Jana Sątowskiego.

instytucję prawa łaski oraz nadawało kompetencje do jej stosowania wyłącznie cesarzowi niemieckiemu. Nie określało jednak procedury stosowania tego prawa, toteż nie było ono zależne od konkretnych przepisów. W przeciwieństwie choćby do prawa austriackiego nie wymagało np. obligatoryjnej opinii sądu¹¹⁸.

Akta sprawy dotyczyły wyroków wydanych przez sądy niemieckie, sądy do-
rażne okresu powstania wielkopolskiego 1918/1919 oraz sądy polskie. Najstarszy
zachowany wniosek o akt łaski dotyczył wyroku wydanego w 1890 r.¹¹⁹, a najnow-
szy – wyroku wydanego w 1922 r.¹²⁰

Na 153 zachowane wnioski z byłego zaboru pruskiego 51 (a więc co trzeci wniosek) dotyczyło wykreślenia z list karnych i rejestrów policyjnych. Natomiast 102 wnioski dotyczyły wyroków, w których nie rozpoczęto wykonywania kary, kara była wykonywana lub dotyczyła zwrotu skonfiskowanego mienia. Najczęściej wnioski dotyczyły kradzieży (51 przestępstw na 223), uszkodzenia cielesnego (15 przestępstw) i przekroczeń cen maksymalnych (11 przestępstw). Dodatkowo wprowadzone amnestie przyczyniły się do obniżenia wysokości kary we wnioskach o stosowanie prawa łaski.

Problem prawa łaski stosowanego na obszarze byłego zaboru pruskiego jest więc wielopłaszczyznowy.

THE PREROGATIVE OF MERCY GRANTED BY THE CHIEF OF STATE
JÓZEF PIŁSUDSKI IN THE FORMER PRUSSIAN PARTITION
BETWEEN 1919 AND 1922 IN LIGHT OF THE PRESERVED ACTS
IN THE ARCHIVE OF NEW ACTS IN WARSAW

Abstract

The article concerns the application of the prerogative of mercy in the territories of the former Prussian Partition when the Chief of State Józef Piłsudski was the head of state. It portrays the manner in which the Civil Chancellery of the Chief of State applied the law in the territories of the former Prussian Partition. Moreover, it presents statistical data pertaining to the following issues: crimes, legal systems, and decisions made by the Chief of State.

Keywords: prerogative of mercy, former Prussian Partition, Civil Chancellery of Chief of State, Ministry of former Prussian Quarter, Ministry of Justice

¹¹⁸ *Ustawa o postępowaniu karnem obowiązująca w ziemiach Rzeczypospolitej należących do b. zaboru austriackiego: z 23 maja 1873 No 119 Dz. U. P.: z wszystkimi uzupełniającymi ją ustawami tak b. zaboru jak i Rzeczypospolitej Polskiej, z powołaniem orzeczeń Sądu Najwyższego w Warszawie, jak i b. Najwyższego Trybunału Kasacyjnego w Wiedniu opracował Kazimierz Konstanty Angerman. Sędzia Sądu Najwyższego, Warszawa 1924, s. 247–248.*

¹¹⁹ AAN, KCNP 226, wniosek nr 2810/22 z dnia 28 czerwca 1922 r. w sprawie Józefa Chwirot.

¹²⁰ AAN, KCNP 226, wniosek nr 3891/22 z dnia 3 października 1922 r. w sprawie Jana i Michała Kamińskich.